

Валентина Нечипоренко

(Запоріжжя, Україна)

ВИХОВНА СИСТЕМА ХОРТИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО БАГАТОПРОФІЛЬНОГО ЦЕНТРУ

У статті описано виховну систему Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, визначено її основні компоненти, розкрито особливості її становлення та функціонування.

Ключові слова: *виховна система, виховний простір, виховний процес.*

The article describes the educational system of Khortytskyi National Educational Rehabilitation Multidisciplinary Center; it reveals its principal components, the peculiarities of its formation and operation.

Key words: *educational system, educational space, educational process.*

Постановка проблеми. Реалізація Національної доктрини розвитку освіти та Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні постає прогностичним дороговказом інноваційних освітніх перетворень. Але для того, щоб вивести освіту на дійсно новий етап розвитку, навчальною вимогою є подальша розбудова концептуально-методологічного та організаційно-практичного забезпечення особистісно-зорієнтованого навчання і виховання.

Особливої актуальності набувають питання формування творчої особистості, виховання молоді людини, як громадянина України, шляхом оволодіння гуманістичними цінностями, нормами демократичної культури на засадах педагогіки життєтворчості. Нові підходи до організації виховного процесу в умовах сучасного навчального закладу потребують переосмислення виховної концепції, оновлення змісту, технологій становлення особистості учня, як суб'єкта і проектувальника життя, створення продуктивної виховної системи, спрямованої на плекання компетентної, конкурентоздатної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя всієї країни.

На сьогодні виникає гостра потреба в розробці ефективної моделі виховної системи, у визначенні основних засад, цілей, напрямків, змісту, форм і методів виховання, здатних забезпечити розвиток життєстійкої, життєздатної, життєво компетентної особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні якості, громадянська зрілість, самоактивність, творчість, почуття обов'язку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному світі не існує єдиного тлумачення поняття «виховна система». Наукові засади становлення та розвитку виховних систем обґрунтовано у працях В. Караковського [17], Л. Новікової [2], Н. Селіванової [3], І. Чепуришкіна [18], В. Созонова [15], І. Колеснікової [16], Є. Баришнікової [16], Г. Сороки [16], В. Пошетун [10], Л. Качинської [6], [7], Г. Сазоненко [12], І. Єрмакова [5], Т. Семейкіної [13], Т. Шамової [20] та ін.

Методологічне значення для розбудови компетентісно спрямованої виховної системи реабілітаційного центру мали основні положення теорій виховних систем, розроблені В. Караковским, Л. Новіковою та Н. Селівановою [17].

Більшість дослідників (Т. Волкова [1], Г. Сазоненко [12], В. Ковальчук [8], Г. Сорока [16], Р. Черновол-Ткаченко [16], Н. Селіванова [14], І. Погоріла [9]) розглядають виховну систему як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів (виховна мета, цілі, завдання, суб'єкти, діяльність і спілкування, взаємини, життєвий простір), які створюють цілісну соціально-педагогічну структуру і забезпечують у процесі свого функціонування та розвитку реалізацію і самореалізацію особистості, її життєздійснення.

Особливості ефективного управління розвитком виховної системи визначають В. Караковский [17], Л. Качинська [6], [7], І. Єрмаков [5] та В. Черкашенко [19].

В. Созонов розробив теоретичну модель гуманістичної виховної системи, в основі якої лежить структура базових потреб людини [15].

Т. Семейкіна стверджує, що створена у закладі виховна система буде сприяти соціальній інтеграції дітей з особливими потребами, підвищенню рівня соціальної успішності, соціально-побутової адаптації і профорієнтації [13].

Дослідники І. Колеснікова, Є. Степанов, Є. Баришніков доводять, що «виховна система відбиває специфічний спосіб організації виховного процесу на рівні конкретної установи і тим самим підкреслюють значущість організаційно-процесуальної сторони виховної діяльності» [16].

Мета статті: опис виховної системи Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру (компонентів та зв'язків між ними, системи управління), визначення особливостей її становлення та функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховна система Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру формувалася впродовж багатьох років. Її розвиток являє собою динамічний закономірний процес, якому передували умови якісного функціонування окремих складових.

Дані умови визначаються так:

- організація ефективного учнівського самоврядування;
- становлення професійної компетентності педагогів;
- організація управління розвитком виховної системи;
- організація ефективної роботи з батьками;
- організація ефективної роботи театру «Інклюзив»;
- організація гурткової роботи;
- організація проектної діяльності.

На підготовчому етапі розбудови інноваційної виховної системи закладу відбувалося становлення необхідних кадрових, методичних та інших умов для її формування.

На наступному етапі було розроблено концепцію виховної системи (мету, завдання, принципи, функції тощо) як сукупність основних педагогічних ідей,

розроблено модель виховної системи закладу, проведені стартові моніторингові дослідження рівня життєвої компетентності учнів.

На третьому етапі інтенсивно відпрацьовувався зміст і структура системи, пріоритетні напрямки її функціонування: створення колективу вихованців і педагогів, розробка організаційно-методичного забезпечення виховного процесу (критерії і показники ефективності виховної системи, модель випускника та модель компетентного соціального педагога-вихователя).

Апробація та корекція організаційно-методичного забезпечення виховної системи відбувалася у період її стабільного розвитку. На даному етапі розвитку визначалися найефективніші прийоми та методи виховної роботи. Періодично здійснювались моніторингові дослідження щодо визначення рівня сформованості у учнів життєвих компетенцій. За результатами дослідження вносилися корективи до змісту, форм і методів виховної роботи. Узагальнювався найкращий досвід з вирішення поставлених виховних завдань.

Становлення виховної системи Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру являє собою багаторічний, закономірний та логічно впорядкований процес, спрямований на побудову життєтворчого виховного простору, в якому особистість дитини виступає найвищою цінністю.

Виховна система Хортицького центру побудована на концепції педагогіки та психології життєтворчості особистості та охоплює весь педагогічний процес, інтегруючи навчальні заняття, виховні заходи, діяльність батьківського комітету, роботу студентсько-учнівського самоврядування, гурткову роботу, діяльність соціально-психологічної служби тощо.

Метою впровадження виховної системи стало створення насиченого виховного простору для розвитку у дітей життєвої компетентності, ключових життєвих компетенцій, життєтворчості (в процесі розвитку життєвої компетентності має відбутися моральний, інтелектуальний, фізичний, естетичний розвиток і саморозвиток учнів, їх становлення в якості громадян незалежної демократичної України).

Таким чином, головною метою виховання у Хортицькому національному навчально-реабілітаційному багатопрофільному центрі є становлення дитини як творця і проектувальника свого життя, який вміє визначити свою життєву стратегію, прагне бути компетентною, відповідальною, соціально активною і мобільною особистістю, здатною до соціальної дії.

Виходячи з мети, були визначені основні завдання виховної системи закладу:

- допомога дитині у визначенні смислу життя в умовах радикальних змін;
- формування самосвідомості, ціннісного ставлення до власного життя, потреби в його проектуванні і реалізації;
- розвиток творчого потенціалу кожної дитини, реалізація її нахилів та здібностей у різних сферах життєдіяльності;
- розвиток ключових компетенцій, життєвої компетентності;
- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та суспільних вимог;
- виховання національної свідомості, любові до рідної землі, родини, свого народу, держави;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших за себе, турботи про молодших і хворих;
- охорона й зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я;
- забезпечення базової культури, розвиток естетичних потреб і почуттів;
- формування екологічної культури, гармонізація відносин особистості з природою.

Ефективне функціонування виховної системи закладу вимагає переосмислення стрижневих принципів, які визначають змістові, технологічні й управлінські домінанти навчально-виховного процесу закладу. Тому постала нагальна потреба у визначенні принципів ефективного функціонування виховної системи Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру.

Принцип суб'єктності. У процесі активної діяльності дитина набуває життєвого досвіду, оволодіває наукою життя тощо.

Принцип рефлексії. Рефлексія включає як життєдіяльність і діяльність учня, так і його мислення, почуття, цінності та життєвий вибір.

Принцип проблематизації. Це принцип більшої цінності питань, ніж відповідей і готових рішень. Він готує учнів до вдумливого вирішення життєвих проблем.

Принцип пріоритетності проектної (творчої) діяльності перед репродуктивною. Цей принцип спрямований на виховання творчого ставлення до свого життя, до життєвого самовизначення, неповторного стилю.

Принцип індивідуалізації. Визнання права дитини на свій власний темп розвитку (довіра до життєстверджувальної природи дитини, що спонукає особистість до прирощення сутнісних сил попри будь-які психофізичні обмеження).

Сучасна виховна система Хортицького центру спрямована на реалізацію інтегруючої, управлінської, розвиваючої, захисної, колекційної та компенсаторної функцій.

Отже, виховна система Хортицького центру – це упорядкована сукупність компонентів, взаємодія й інтеграція яких обумовлює наявність у освітньо-реабілітаційного закладу здатності цілеспрямовано й ефективно сприяти розвитку особистості дитини, яка ґрунтується на системі організаційних, змістових і технологічних нововведень, створених в результаті багаторічної експериментальної роботи закладу. В умовах навчально-реабілітаційного центру ці нововведення були заздалегідь спроектовані та покладені в основу його виховної системи.

Змістовими нововведеннями були визначені:

- система гурткової роботи;
- соціально-психологічна служба;
- система співробітництва соціальних педагогів-вихователів та батьків;
- особлива організація роботи різновікових виховних груп.

Технологічними нововведеннями виховної системи були визначені:

- технологія проєктивного життєздійснення;
- технологія студентсько-учнівського самоврядування;
- технологія реабілітації мистецтвом;
- виховна інтерактивна технологія «Океан життєвої компетентності»;
- технологія планування життєдіяльності дитячих колективів;
- технологія проєктної діяльності;
- технологія педагогічного супроводу розвитку життєвої компетентності;
- технологія медико-психолого-педагогічного консиліуму;
- технологія організації моніторингу.

До головних програмних нововведень виховної системи були віднесені:

- цільові виховні програми для учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку:
  - «Я і мистецтво»;
  - «Я – громадянин України»;
  - «Я серед людей»;
  - «Я – особистість»;
  - «Я і праця»;
  - «Я і природа».
- життєтворчі цільові програми:
  - програма «Мистецтво життєвого проєктування» для учнів початкових та середніх класів;
  - програма соціально-психологічного тренінгу «Самопізнання» для дітей молодшого, підліткового та юнацького віку.

Важливим компонентом виховної системи Хортицького центру виступає розвиток ціннісного ставлення вихованців до суспільства і держави, до людей, до себе, до природи, до праці та до мистецтва. Формування саме цих цінностей, відповідно до Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні, було визначено «умовою повноцінного становлення особистості» [11].

Виховна система Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру гармонійно включена у навчально-виховний і соціальний простір закладу, що виступає показником її високого рівня розвитку. При таких умовах виховний простір закладу представляє собою багатомірне і багаторівневе утворення зі складними системоутворювальними, системопов'язувальними і системовизначальними елементами, яке функціонує у певному соціальному середовищі і забезпечується інноваційними життєтворчими ідеями розвитку життєвої компетентності дітей та набуття ними соціального досвіду.

Життєдіяльність дітей у виховному просторі Хортицького центру сприяє вирішенню їхніх особистих проблем, реалізації власних цілей, задоволенню потреби у контактах та освоєнню можливостей соціального середовища. Взаємодія індивідуальних видів діяльності особистості з різноманітними формами суспільної практики сприяє її залученню у суспільні відносини, розширює соціальні зв'язки, що утворюють соціальний простір для реалізації її подальшого життя (рис. 1).

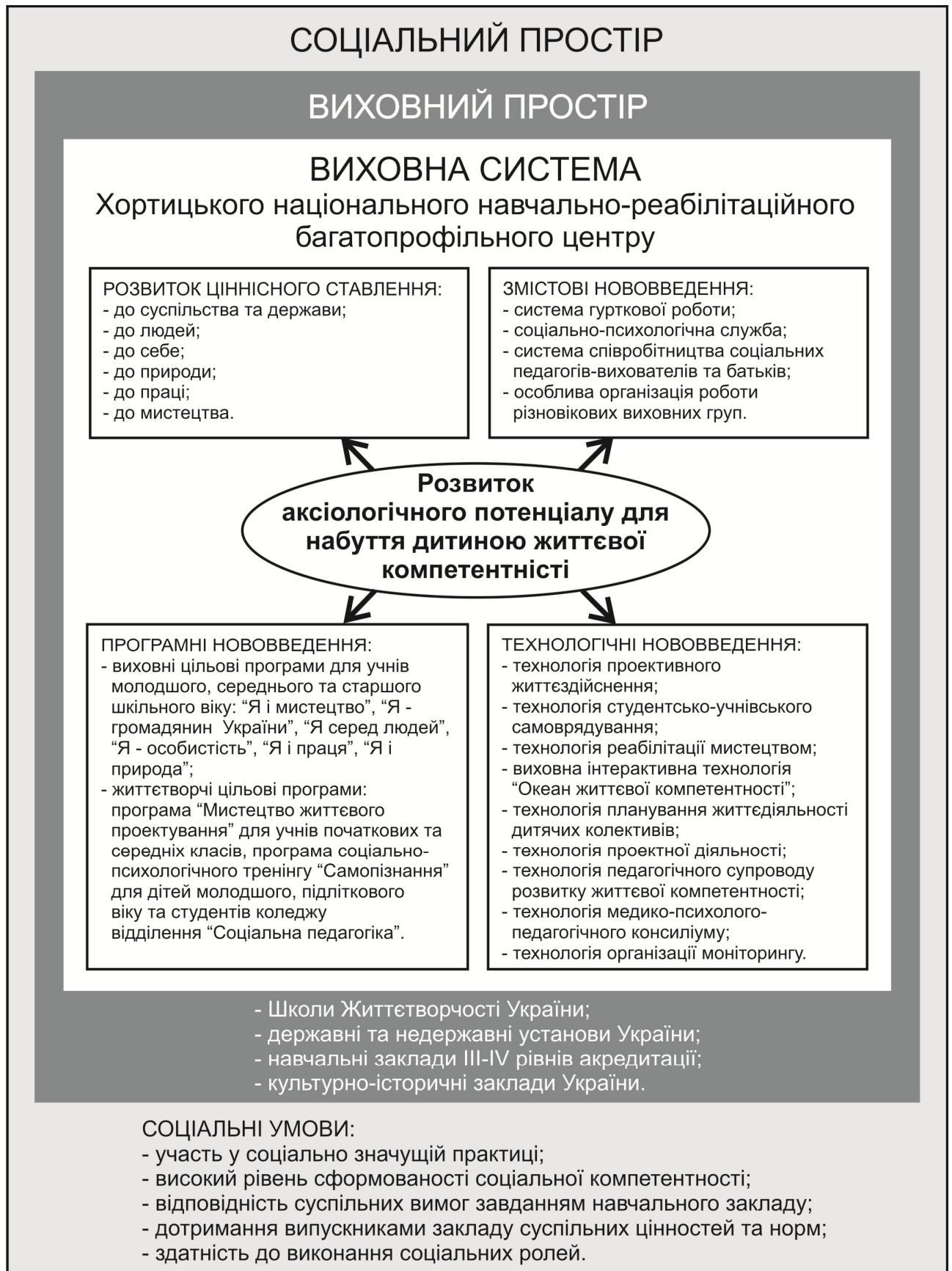

Рис. 1. Виховний простір Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру

Важливою складовою ефективного функціонування виховної системи навчально-реабілітаційного центру виступає управлінський аспект. Управління виховною системою Хортицького центру підпорядковане певним рівням.

1. Стратегічний рівень.

На стратегічному рівні процес управління виховною системою закладу підпорядкований директору, педагогічній раді та Піклувальній раді. Щорічно під час засідання педагогічної ради у серпні затверджується план роботи на рік, а потім плани роботи на кожну чверть.

2. Тактичний рівень.

На тактичному рівні процес управління виховною системою підпорядкований заступнику директора з педагогічного процесу, методичному об'єднанню на чолі зі старшим вихователем, методисту з виховної роботи, методистам науково-методичного відділу. На цьому рівні управління розробляється та реалізовується тактика виховного процесу, організовуються основні дії щодо реалізації основних напрямків функціонування виховної системи закладу, планується робота з основних напрямків реалізації виховних технологій, розробляються та затверджуються конкретні заходи.

3. Оперативний рівень.

Оперативний рівень управління виховною системою підпорядкований вчителям, соціальним педагогам-вихователям, психологам, організаторам, керівникам гуртків. На цьому етапі розробляється організаційно-методичне забезпечення навчально-виховного процесу, розробляються та проводяться конкретні заходи з реалізації виховних технологій, корегується план роботи.

4. Рівень самоврядування.

На рівні самоврядування процес управління виховною системою підпорядкований активним членам студентсько-учнівського самоврядування. На цьому етапі управлінням займаються керівні органи системи самоврядування: президент та виконавчі комітети: правовий, спортивний комітет, комітет ЗМІ, комітет освіти і науки, комітет культури та дозвілля.

Таким чином, управління виховною системою Хортицького центру – це гнучкий, багатоаспектний та системний процес, спрямований на ефективне функціонування виховного процесу.

Висновки. Отже, відкрита виховна система Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру розбудована на основі концепції збагаченого освітнього простору, в якому через органічне поєднання змістових, програмних і технологічних нововведень досягається якісно новий рівень виховного процесу. Визначальною особливістю цього процесу є орієнтація на всебічний розвиток і розкриття життєтворчого потенціалу дитини, плекання особистості як активного, відповідального та вільного суб'єкта життєтворчості, який прагне до постійного самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Т. Управління розвитком виховної системи загальноосвітніх навчальних закладів інноваційного типу / Т.І. Волкова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І Сущенко (голов.ред.) та ін.. – Запоріжжя. – 2010. – Вип. 8(61) – С.62-67
2. Воспитательная система массовой школы: проблемы гуманизации // Сб. науч. трудов под ред. Л.И. Новиковой. – М.: НИИТиПК, 1997. – 134с.
3. Воспитательная система школы. Проблемы и поиски / Сост. Н.Л. Селиванова – М.: Знание, 1989. – 80с.
4. Григорьев Д.В. Воспитательная система школы. От А до Я / Д.В. Григорьев, И.В. Кулешова, П.В. Степанов – М.: Просвещение, 2006. – 208 с.
5. Єрмаков І.Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 224 с.
6. Качинська Л.Л. Виховний процес у сучасній школі. – Рівне, 1997. – 156 с.

7. Качинська Л.Л., Кривко М.П. Технології виховного процесу. – Рівне: Інститут підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, 1997. – 95 с.
8. Ковальчук В.А. Воспитательные системы общеобразовательной школы: сущность, структура, функционирование [Електронний ресурс] / сайт LibRar.Org.Ua – Бібліотека українських авторефератів. – режим доступу до публікації: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=656&start=2
9. Погоріла І.О. Педагогічні умови становлення виховних систем сучасних гімназій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / І.О. Погоріла. – Київ, 2005 – 18 с.
10. Пометун В.А. Основи теорії виховання. – К., 2000.
11. Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні [Електронний ресурс] / сайт освіта. ua, 2004 р. – режим доступу до публікації: <http://ua-info.biz/legal/baseee/ua-amtwit/str3.htm>
12. Сазоненко Г. Виховання як цілісна система [Електронний ресурс] / режим доступу до публікації: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=732>
13. Семейкина Т.В. Становление воспитательной системы детского реабилитационного центра: дисс. ...кандидата пед. наук: 13.00.01 / Семейкина Татьяна Владимировна. – Иркутск, 2004. – 119 с.
14. Силиванова Н.Л. Современные представления о воспитательном пространстве // Педагогика. 2000, №6. – С. 35-39.
15. Созонов В.П. Воспитательная система на основе потребностей школьника как фактор гуманизации образовательного процесса школы: – дисс. ...кандидата пед. наук: 13.00.01 / Созонов Валерий Петрович. – Ижевск, 2006. – 179 с.
16. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології: навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО. – Харків, 2002. – 128 с.

17. Управление воспитательной системой школы: проблемы и решения / Под ред. В.А. Караковского, Л.И. Новиковой, Н.Л. Селивановой и др. – М.: Пед. общество России, 1999, – 264 с.

18. Чепурышкин И.П. Моделирование воспитательного пространства школ-интернатов для детей с ограниченными возможностями: дисс. ...кандидата пед. наук: 13.00.01 / Чепурышкин Игорь Петрович. – Казань, 2006. – 247 с.

19. Черкашенко В.С. Формування виховної системи школи. – Харків, Освіта, 2004. – 112 с.

20. Шамова Т.И., Шибанова Г.Н. Воспитательная система школы: сущность, содержание, управление. – М.: ЦГЛ, 2003. – 200 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Нечипоренко Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України, директор комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя